ABORDĂRI SOCIO-COMUNICATIVE ȘI SOCIO-COGNITIVE ÎN STUDIUL TERMINOLOGIEI

CZU: 81`27`37 DOI: 10.5281/zenodo.6516915

Natalia GOBJILA
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0003-0520-5999

Abordările socio-comunicative și socio-cognitive în studiul terminologiei au marcat deplasarea de la teoriile prescriptive dominate de teoria generală a terminologiei la cele descriptive în studiul terminologiei, studiul aspectelor sociale, comunicative și cognitive oferind o imagine reală a comportamentului termenilor în discursul specializat.

Cuivinte-cheie: *terminologie, termen, concept, socioterminologie, teoria comunicativă, terminologia sociocognitivă, ontologie*

SOCIO-COMMUNICATIVE AND SOCIO-COGNITIVE APPROACHES IN THE STUDY OF TERMINOLOGY

The socio-communicative and socio-cognitive approaches in the study of terminology have marked the shift from prescriptive theories dominated by the General Theory of Terminology to the descriptive ones in the study of terminology, with the study of social, communicative and cognitive aspects providing a real picture of the behaviour of terms in specialised discourse.

Keywords: *terminology, term, concept, socioterminology, communicative theory, socio-cognitive terminology, ontology.*

Introducere

Încorporând ansamblul de practici și metode utilizate pentru colectarea, descrierea și prezentarea termenilor, ansamblul de premise, argumente și concluzii necesare pentru explicarea relațiilor dintre concepte și termeni, precum și vocabularul unui domeniu de specialitate [1, p.3], terminologia a cunoscut pe parcursul existenței sale drept domeniu succesiunea mai multor teorii și perspective care au condiționat apariția diferitor abordări de studiu. Teoria generală a terminologiei elaborată în anii '30 de inginerul austriac Eugen Wüster a constituit bazele terminologiei și a influențat mult timp metodele și principiile după care se ghidau terminologii în activitate și cercetare. Însă, la începutul anilor '90, socioterminologia și teoria comunicativă a terminologiei apar ca o reacție la hegemonia teoriei generale a terminologiei. Ambele teorii prezintă o viziune mai realistă asupra terminologiei, deoarece își bazează descrierea pe modul în care termenii sunt utilizați efectiv în contexte comunicative. Acestea descriu unitățile terminologice în discurs și analizează aspectele sociologice și condițiile discursive care dau naștere la diferite tipuri de texte [2, p.113]. Abordările actuale merg și mai departe incluzând astfel de categorii precum activitatea mentală, antropocentrismul, individualitatea cognitivă [3, p.29], marcând trecerea la perioada cognitivă în cercetarea terminologică.

Socioterminologia și teoria comunicativă a terminologiei

Termenul de socioterminologie poate fi atribuit lingvistului și lexicografului din Quebec Jean-Claude Boulanger. Deși primele proiecte care au evidențiat dimensiunea socială a activității terminologice au fost realizate în Quebec, baza teoretică a fost în mare parte dezvoltată de lingviștii francezi, în special Louis Guespin și François Gaudin și cei care au lucrat cu aceștia [4, p.469].

După cum susține Rita Temmerman, socioterminologia încearcă să readucă studiul terminologiei la studiul utilizării reale a limbii. Este promovată o abordare descriptivă care să

înlocuiască obiectivul prescriptiv al abordării tradiționale prin incorporarea conceptelor de sinonimie și polisemie (care se opun principiului tradițional de monosemie a termenilor), punerea sub semnului întrebării a existenței unor domenii de cunoștere bine definite neinfluențate de factori externi și îndepărtarea de viziunea structuralistă sincronică și abordarea wüsteriană a vocabularului limbajelor specializate [5, p.32].

Teoria comunicativă a terminologiei propusă de Maria Teresa Cabré este mai ambițioasă decât socioterminologia și încearcă să explice complexitatea termenilor dintr-o perspectivă socială, lingvistică și cognitivă [2, p.113-114]. Maria Teresa Cabré susține că o teorie a terminologiei ar trebui să ofere un cadru metodologic pentru studiul unităților terminologice. Ea subliniază faptul că unitățile de cunoaștere specializate sunt multidimensionale și au o componentă cognitivă, o componentă lingvistică și o componentă sociocomunicativă. În acest sens, se comportă ca niște cuvinte din limbajul general. Specificitatea lor rezidă într-o serie de constrângeri cognitive, sintactice și pragmatice, care reafirmă apartenența lor la un domeniu specializat. În acest sens, teoria comunicativă a terminologiei consideră unitățile terminologice ca „seturi de condiții" derivate din structura conceptuală a domeniului lor de cunoaștere, sensul, structura și valența lexicală și sintactică, precum și contextul comunicativ al discursului specializat [6, p.186].

Teoria comunicativă a terminologiei se caracterizează în principal printr-o abordare lingvistică a conceptelor cum ar fi variația terminologică, armonizarea, utilizarea termenilor în texte, proiectarea aplicațiilor terminologice, ingineria lingvistică. Acesta presupune ca variația lingvistică să fie privită din punct de vedere teoretic și metodologic și susține că comunicarea nu este uniformă, deoarece există variații nominative și conceptuale. Este o abordare interdisciplinară inflențată de teoria cunoașterii, teoria comunicării și teoria limbajului [7, p.4].

Deși teoria comunicativă a terminologiei are unele neajunsuri, de exemplu faptul că evită să opteze pentru orice model lingvistic specific, Pamela Faber consideră că aceasta este probabil cel mai bun candidat pentru a înlocui teoria generală a terminologiei ca o teorie viabilă și funcțională. Aceasta a produs cercetări de o valoare incontestabilă în ce privește diferite aspecte ale terminologiei cum ar fi relațiile conceptuale, variațiile terminologice, extragerea termenului și aplicarea diferitelor modele lingvistice în terminologie. Acest lucru a ajutat terminologia ca domeniu punând la îndoială premisele teoriei generale a terminologiei care anterior nu fuseseră deschise spre dezbatere [2, p.114-115].

Perioada cognitivă în studiul terminologiei. Terminologia sociocognitivă

Larissa Alexeeva și Valentina Novodranova subliniază faptul că datorită ultimilor decenii de cercetări ale capacităților cognitive ale omului, etapa curentă în dezvoltarea terminologiei a fost definită drept perioada cognitivă ce se caracterizează prin trei principii de bază. În primul rând, terminologia fiind o structură conceptuală este considerată un fenomen integrativ bazat pe cunoașterea umană și pe capacitățile cognitive ale cercetătorului. Al doilea principiu derivă din ideea că limba și gândirea se află într-o legătură indisolubilă. Acest fapt duce la ipoteza că termenii sunt unități specifice de limbă construite din cunoașterea realității. Acestea sunt prezentate în discursul specializat prin procesul de abstractizare, comprimare și modelare. Astfel, termenul este asociat cu conceptul. Având în vedere ideea despre tripla natură a conceptului (conceptul ca unitate de gândire, conceptul ca unitate de cunoaștere, concept ca unitate de cogniție) sugerat de Heribert Picht, este de asemenea posibil să abordăm termenul într-un mod similar ca o categorie de limbă, gândire, cunoaștere și cogniție [3, p.29].

În aceeași ordine de idei, putem menționa și terminologia sociocognitivă propusă de Rita Temmerman care pune bazele acestei abordări criticând teoria generală a terminologiei și afirmând că:

1. Limba nu poate fi separată de concepte, deoarece ea are un rol esențial în concepția categoriilor.

2. Multe categorii au delimitări clare și nu pot fi definite cu precizie.

3. Structura și tipul de definiție optimă nu trebuie să se limiteze la un singur mod și în cele din urmă depind de conceptul definit.

4. Polisemia și sinonimia apar frecvent în limbajele specializate și trebuie incluse în orice analiză terminologică realistă.

5. Categoriile, conceptele, precum și termenii evoluează în timp și ar trebui studiate în dimensiune diacronică. În acest sens, modelele cognitive joacă un rol important în dezvoltarea de noi idei.

Această teorie se află în concordanță atât cu socioterminologia lui François Gaudin și teoria comunicativă a terminologiei propusă de Maria Teresa Cabré, deoarece este are caracter mai degrabă descriptiv decât prescriptiv și consideră termenul punctul de plecare în analiza terminologică [2, p.117].

Rita Temmerman afirmă că terminologia sociocognitivă modernă poate beneficia de cercetările și descoperirile efectuate în domeniul semanticii cognitive care explică întregul potențial al interacțiunii dintre lume, limbă și mintea umană. Terminologia cognitivă consideră lumea științei și tehnologiei ca fiind una experiențială. O mare parte din ceea ce știm și înțelegem despre lume este rezultatul percepțiilor noastre senzoriale, cealaltă parte fiind rezultatul raționamentului nostru, care interacționează cu informația obținută prin percepția senzorială și prin transferul ideilor altor utilizatori de limbă pe care le preluăm prin discurs (scris și vorbit). Limbajul are o funcție cognitivă, pe lângă cea textuală și comunicativă (interpersonală), precum stipulat de Michael Halliday. Limbajul este un mijloc de categorizare rezultată din interacțiunea limbii cu mintea umană. Terminologia modernă ar putea include ideea că oamenii nu doar percep lumea obiectivă, ci au capacitatea de a crea categorii în minte [8, p. 55].

Koen Kerremans, Rita Temmerman and Peter De Baer subliniază faptul că în terminologia sociocognitivă trecerea de la sens la înțelegere ne schimbă percepția despre interacțiunea dintre simbolurile lingvistice, unitățile de gândire și referenți. Concentrarea pe înțelegere plasează în centrul atenției subiectul sau „conceptualizatorul" uman, care este capabil să înțeleagă și să creeze unitățile de gândire bazate pe înțelegerea sa [9, p.179].

Mai recent, terminologia sociocognitivă a început, de asemenea, să se concentreze pe ontologii (depozite de cunoștințe în care sunt definite categoriile (termenii) precum și relațiile dintre aceste categorii, fiind similare cu un dicționar sau glosar, dar cu mai multe detalii și structuri ce ar permite calculatoarelor să proceseze conținutul lor [10, p.3]) ca un mod mai viabil de implementare a reprezentărilor conceptuale. Combinația terminologiei și ontologiei se numește termontografie. Termontografia este un termen hibrid, care este o combinație între terminologie, ontologie și terminografie. Obiectivul său este legarea ontologiilor cu informații terminologice multilingve și încorporarea ontologiilor în resursele terminologice. Rita Temmerman și Koen Kerremans descriu termontografia ca o abordare multidisciplinară în care teoriile și metodele pentru analiza terminologică multilingvă sunt combinate cu metode și orientări pentru analiza ontologică [2, p.118].

Concluzii

Abordările socio-comunicative și socio-cognitive reprezintă noile direcții de cercetare în studiul terminologiei ce iau în considerare aspectele care fuseseră ignorate de teoria generală a terminologiei, aspecte ce subliniază importanța plasării cercetăriilor în domeniu într-un cadru mai larg. Astfel de noțiuni precum variația terminologică, utilizarea și comportamentul termenilor în discursul specializat, contextul comunicativ al discursului specializat, dimensiunea diacronică în studiul conceptelor și termenilor, conceptul ca unitate de gândire, cunoaștere și cogniție au devenit centrale marcând trecerea la o nouă etapă în cercetarea și activitatea terminologică.

Referințe bibliografice:

1. SAGER, J.C. *Practical Course in Terminology Processing*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin Publishing Company, 1990. 257 p.
2. FABER, P. The Cognitive Shift in Terminology and Specialized Translation. În: CLARAMONTE, V., ÁFRICA. C., AIXELÁ, J.F. eds. *A (Self-) Critical Perspective of Translation Theories*. Universidad de Alicante 2009. p. 107-134.
3. ALEXEEVA, L., NOVODRANOVA, V. A Cognitive Approach to Terminology. În: PICHT, H. ed. *Modern Approaches to Terminological Theories and Applications*. Bern: Peter Lang AG International Academic Publishers, 2006. p. 25-34.
4. HUMBLEY, J. Socioterminology. În: HUMBLEY, J., BUDIN, G., LAURÉN, C. eds. *Languages for Special Purposes. An International Handbook*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH & Co, 2018. p. 469-488.
5. TEMMERMAN, R. *Towards New Ways of Terminology Description: The Sociocognitive Approach*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin Publishing Company, 2000. 264 p.
6. CABRÉ, M.T. Theories of Terminology. Their Description, Prescription and Explanation. În: *Terminology*, 9 (2), 2003. p. 163-199.
7. CAMPO, A., CORMIER, M.C. The Role of the Communicative Approach in the Development of Terminology. În: *Meta – Translator's Journal*, Vol.50, nr.4. Montréal: Les Presses de l'Université de Montréal, 2005. [Accesat 27.02.2022] Disponibil: https://id.erudit.org/iderudit/019913ar
8. TEMMERMAN, R. Questioning the Univocity Ideal. The Difference between Socio-Cognitive Terminology and Traditional Terminology. În: *HERMES - Journal of Language and Communication in Business*, 10(18), 1997. p. 51-90.
9. KERREMANS, K., TEMMERMAN, R., DE BAER, P. Construing Domain Knowledge via Terminological Understanding. În: *Linguistica Antverpiensia, New Series–Themes in Translation Studies*, nr. 7, 2008. p. 177–191.
10. TEMMERMAN, R., KERREMANS, K. Termontography: Ontology Building and the Sociocognitive Approach to Terminology Description. În: HAJICOVÁ, E., KOTEŠOVCOVÁ, A., MÍROVSKÝ, J. eds. *Proceedings of CIL17*. Prague: Matfyzpress, 2003. [Accesat 27.02.2022] Disponibil: https://www.academia.edu/851013/Termontography_Ontology_building_and_the_sociocognitive_approach_to_terminology_description